

ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՌԵԺԻՄԻ ՀԱՍԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՀԱՏԿԱՆԻՇՆԵՐԸ

Հոդվածը նվիրված է իրավաբանական գրականությունում արդիական հիմնախնդիրներից մեկի՝ իրավական ռեժիմի հասկացության և դրա հատկանիշների բացահայտմանը: Հոդվածում հեղինակը ներկայացնում է իրավաբանական գրականությունում իրավական ռեժիմի հասկացության և հատկանիշների վերբերյալ տարբեր տեսակետներ: Քննարկվող թեմայի շրջանակներում ընգծվում են «իրավական ռեժիմ» և «իրավական վիճակ» հասկացությունների ընդհանրություններն ու տարբերությունները: Ավելին, հեղինակը նաև ներկայացնում է «իրավական ռեժիմ» և «իրավական կարգ» հասկացությունների փոխկապակցվածությունը:

Հանգուցային բառերն ու արտահայտությունները. իրավական ռեժիմ, հասկացություն, իրավական կարգավորում, իրավունքի համակարգ, օրենսդրական ակտեր:

Իրավական ռեժիմը որոշակի համակարգ է, որոշակի երևույթների միասնականություն, որոնք կոչված են ապահովելու իրավական կարգավորման նպատակների իրականացումը [7, էջ 24–25]: Այնուամենայնիվ, տվյալ հասկացության հետագա ուսումնասիրությունը բարդանում է՝ կապված, այսպես կոչված, հիմնական սահմանող բառի բացակայության հետ, որի միջոցով կարելի է բացատրել իրավական ռեժիմ հասկացությունը: Այդ պատճառով, առաջարկում ենք «կարգ» եզրույթի կիրառումը, քանի որ իրավական ռեժիմի ընկալումը որպես իրավունքի նորմերի կամ իրավական ինստիտուտների միասնականություն, միավորում է նրա բովան-

դակությունը, դարձնում այն ստատիկ երևույթ՝ նույնականացնելով իրավական նորմերի քիչ թե շատ նշանակալից խմբով, որոնք ամրապնդված են նորմատիվ իրավական ակտում:

Մեր կարծիքով՝ որպես «եղանակ» սահմանող կատեգորիայի կիրառման դեպքում իրավական ռեժիմը դառնում է դինամիկ կատեգորիա, որում կարելի է առանձնացնել ինչպես նրա կառուցվածքային տարրերը, այնպես էլ նրա իրականացման փուլերը: Միաժամանակ պետք է նկատի ունենալ, որ խոսքը գնում է իրավական կարգավորման հատուկ եղանակի մասին, քանի որ այն գործողության մեջ է դրվում ըստ յուրահատուկ դրդապատճառների, սոցիալական իրավիճակի յուրատիպության հաշվառմամբ, անընդունելի է նրա նույն վիճակում լինելը այլ բնագավառներում:

Արդյունքում կարելի է ստանալ առաջնային հիմքը՝ ավելի ձիշտ սահմանման համար, իրավական ռեժիմը իրավական կարգավորման հատուկ կարգ, որը ծառայում է իրավական կարգավորման ընդհանուր նպատակների անարգել իրականացմանը: Իրավական ռեժիմի սահմանման ժամանակ ևս մեկ կարևոր պահ է նրա սահմանազատումը հարակից ընդհանուր տեսական կատեգորիաներից, որոնք պետք է ենթարկել վերլուծության: **Այդպիսին են՝ իրավական ռեժիմը և իրավական դրությունը:**

Իրավական դրությունը (վիճակը) իրենից ներկայացնում է սոցիալական վիճակի կամ դրության տարատեսակ, սուբյեկտների, օբյեկտների կամ հասարակական հարաբերությունների իրավաբանական կեցության միջոց ժա-

մանակի որոշակի պահին ու որոշակի տարածության մեջ, որպես կանոն, օրենքով նախատեսված կարգով ամրագրված ու հաստատված:

Ըստ Ն.Ի. Մատուգովի՝ իրավական դրության կատեգորիան մեթոդաբանորեն արդյունավետ է տարբեր քաղաքական-իրավաբանական երևույթների խմբի վերլուծության ժամանակ: Ավելի նպատակահարմար է նշված կատեգորիայի հետազոտումը՝ որպես մեթոդաբանական գործիքի, իրավական գիտակցության, իրավական մշակույթի, օրինականության, իրավակարգի, իրավաբանական պատասխանատվության վերլուծության ժամանակ: Գիտական ճանաչողությունը իրավաբանության ոլորտում սովորաբար սկսվում է վիճակների տարանջատումից ու մեկնաբանությունից, որոնցում գտնվում է, կարող է գտնվել, կամ պետք է գտնվի այս կամ այն իրավական օբյեկտը [2, էջ17-19]:

Իրավական ռեժիմը հանդիսանում է կատեգորիա, որը բավականին սերտորեն կապված է իրավական վիճակի հետ: Եվ եթե վերջինս կիրառվում է սուբյեկտների, օբյեկտների կամ հասարակական հարաբերությունների իրավական վիճակի բնութագրի հետ, ապա իրավական ռեժիմը ավելի համընդհանուր կատեգորիա է, քանի որ ակտիվորեն կիրառվում է իրավական երևույթների մեծ շրջանակի հանդեպ:

Եթե նորից անդրադառնանք «ռեժիմ» հասկացության ստուգաբանությանը, ապա նրա սահմանման մեջ կարելի է առանձնացնել երկու բնագավառներ. ռեժիմը որպես որոշակի օբյեկտի գոյության միջոց (իրականում առկա այս կամ այն օբյեկտի որոշակի չափումների միասնականություն) և որպես գոյության տվյալ միջոցին հասնելու ուղի (կանոնների, միջոցների ու մեթոդների միասնականություն, որոնք ուղղված են օբյեկտի տվյալ չափումների ձեռքբերմանը):

Ընտևաբար, իր նյութական նշանա-

կության առումով, իրավական ռեժիմ հասկացությունը կարող է նույնականացվել իրավական վիճակ հասկացությանը և ընկալվել որպես որոշակի օբյեկտի գոյության միջոց, որն արտահայտվում է նրա բնութագրերի տեսքով՝ ժամանակի որոշակի պահի և տարածության մեջ:

Ինչպես արդեն նշվեց, իրավական ռեժիմի սահմանումը անհրաժեշտ է որոշակի սոցիալական արդյունքի առաջացման համար, որին ձգտում է օրենսդիրը առավել օպտիմալ միջոցների ու եղանակների ընտրության ուղիով՝ որպես նրա ձեռքբերման նպատակ: Որպես կարգավորման այդպիսի նպատակ հաճախ հանդես են գալիս որոշակի իրավական վիճակի զարգացումը, ամրապնդումը, պաշտպանությունը և դադարեցումը [4; 6]:

Այսպիսով, եթե իրավական ռեժիմ ասելով հասկանում ենք իրավական կարգավորման եղանակ, ապա իրավական վիճակը այն նպատակն ու արդյունքն է, որին ձգտում է օրենսդիրը՝ սահմանելով այս կամ այն իրավական ռեժիմը:

Դրանով իրավական ռեժիմը իրավական վիճակի շրջանակներում ստեղծում է սուբյեկտների՝ որպես սուբյեկտիվ իրավունքների ու իրավաբանական պարտականությունների օպտիմալ գործարկման ու գոյության կրողների, ու օբյեկտների՝ որպես իրավաբանական նշանակություն ունեցող որոշակի որակների կրողների, համար պայմաններ: Իրավական ռեժիմը սահմանում է իրավական վիճակի կարգավորման եղանակը, այսինքն՝ այն սահմանվում է օրենսդրի կողմից և իրականանում դեպի իրավական վիճակ անցման միջոցով:

Իրավական վիճակը կրում է կայունացնող բնույթ, հանդիսանում է ժամանակի մեջ ընթացող երևույթ (օրինակ՝ ամուսնություն, փոխադարձ իրավունքներ և պարտականություններ, քաղաքացիություն և այլն):

իրավական վիճակի բովանդակության դրսևորման բնույթն ու առածնահատկությունները անմիջական ազդեցություն են ունենում նրանց կարգավորման միջոցների ընտրության վրա [1, էջ 199–200]:

Այն դեպքում երբ իրավական վիճակը դրական ազդեցություն է ունենում հասարակական հարաբերությունների ու նրանց մասնակցիների վրա՝ որպես վերջինիս կրողների, օրենսդիրը հիմնավորում է նրա գոյությունն ու զարգացումը:

Իրավական վիճակի բովանդակությունը ազդեցություն կունենա իրավական կարգավորման միջոցների, մեթոդների, իրավաբանական գործիքավորման ընտրության վրա իրավական ռեժիմների շրջանակներում:

Եթե իրավական վիճակը ձևավորվում է մասնավոր իրավունքի շրջանակներում, ապա կարգավորումը իրականանում է ընդհանուր թույլատրելի տիպով: Այսինքն՝ իրավական վիճակի առաջացման, փոփոխության կամ դադարեցման ընդհանուր կարգը տեղի կունենա այն կրողի կամքով:

Եթե իրավական վիճակը իրականանում է հանրային իրավունքի բնագավառում, ապա առաջնահերթ նշանակություն ունեն ոչ թե իրավական վիճակի կրողների կամքը, այլ հասարակության ու պետության օրինական շահերը:

Արդյունքում, կարելի է եզրակացնել, որ իրավական ռեժիմն ու իրավական վիճակ հասկացությունների սահմանազատումը կարելի է անցկացնել հետևյալ հիմունքներով՝

- իրավական ռեժիմը իրավական կարգավորման եղանակ է, որն իր մեջ ամփոփում է իրավական միջոցների համալիր: Իրավական վիճակը սուբյեկտների, օբյեկտների ու հասարակական հարաբերությունների իրավական արտացոլման միջոց է,

- իրավական ռեժիմը մարմնավորում է իրավական կարգավորման կարգ

(եղանակը), իսկ իրավական վիճակը՝ նրա նպատակն ու արդյունքը:

Այսպիսով՝ իրավական վիճակն ու իրավական ռեժիմն հասկացությունների հարաբերակցությունը արտահայտվում է բանաձևով. իրավական ռեժիմը որոշակի կարգավորման եղանակ է:

Ուշագրավ են «իրավական ռեժիմ» և «կառավարում» հասկացությունների համեմատական առանձնահատկությունները: Համեմատելով «իրավական ռեժիմ» և «կառավարում» հասկացությունները՝ կարելի է եզրակացնել, որ և՛ կառավարումը, և՛ իրավական ռեժիմը հանդիսանում են պետության՝ հասարակական հարաբերությունների բոլոր բնագավառների վրա ազդեցության միջոցներ: Միաժամանակ կառավարումը հանդիսանում է ավելի լայն հասկացություն իրավական ռեժիմի համեմատ, քանի որ կիրառում է իրավական ռեժիմները՝ որպես գործիքներ, բացառիկ դեպքերում, որոշակի տարածքների, օբյեկտների, սուբյեկտների հանդեպ:

Այսպիսով՝ ռեժիմն ու կառավարումն հասկացությունները փոխկախվածության մեջ են, բայց նույնական չեն. իրավական ռեժիմները հանդես են գալիս որպես պետական կառավարման համալիր միջոց, և կիրառվում են կա՛մ բացառիկ դեպքերում, երբ անհրաժեշտ է համալիր իրավական կարգավորում, կա՛մ էլ սուբյեկտների, տարածքների, օբյեկտների հանդեպ, որոնք մեծ նշանակություն ունեն պետության համար:

Ինչ վերաբերում է «իրավական ռեժիմ» ու «իրավակարգ» հասկացությունների հարաբերակցությանը, ապա առաջինը իրենից ներկայացնելով իրավական կարգավորման եղանակ, կարգ՝ ուղղված է իրավունքի սուբյեկտների համար օպտիմալ պայմանների ստեղծմանը, որոնք իրականացնում են իրենց իրավունքներն ու պարտականությունները իրավակարգին համապատասխան: Դրանով իրավակարգը՝ որպես հասարակական հարաբերությունների

վիճակ, որի դեպքում ապահովվում է օրենքին ու այլ նորմերին հետևելը, հանդիսանում է իրավական ռեժիմի նպատակ:

Հարկ է նշել, որ իրավաբանական գրականությունում կարելի է հանդիպել որոշ հեղինակների կողմից իրավական ռեժիմը ինստիտուտի, ճյուղերի, իրավունքի նորմերի միասնականության միջոցով սահմանման փորձին: **Կարծում ենք, որ** այդպիսի մոտեցումը հանդիսանում է մեթոդաբանորեն սխալ՝ հետևյալ պատճառներով. նշված կատեգորիաները մանրամասն մշակված են իրավաբանական գիտության կողմից, ձևակերպված են նրանց հասկացությունները, հատկանիշները, կառուցվածքը, դասակարգումը և այլն: Իրավունքի նորմերը միավորվում են իրավունքի ինստիտուտների և ճյուղերի, իսկ իրավունքի ճյուղերը բաժանվում են ինստիտուտների, որոնք իրենց հերթին կարող են ձևավորել ենթաճյուղեր ու ենթաինստիտուտներ, սակայն իրավական ռեժիմը իրենից ներկայացնում է որակապես այլ գոյացություն և այս շրջանակներում չի տեղավորվում: Բացի դրանից՝ իրավունքի նորմերի տվյալ բաժանումը մշակվել է իրավաբանական գիտության կողմից ու կիրառվում է միայն գիտական աղբյուրներում ու ուսումնական

գրականության մեջ, այն դեպքում, երբ իրավական ռեժիմ կատեգորիան լայնորեն ներկայացված է տարբեր տեսակի նորմատիվ-իրավական ակտերում [3]:

Իրավաբանական գրականության մեջ իրավական ռեժիմը, տեղեկատվական-հոգեբանական մոտեցման տեսանկյունից, սահմանվում է որպես իրավական ազդեցության յուրահատուկ տեսակ, որն արտահայտված է իրավական դրդապատճառների ու իրավական սահմանափակումների որոշակի համալիրում [5, էջ 31–32]:

Այսպիսով, վերլուծելով վերոշարադրյալը՝ կարելի է ձևակերպել ռեժիմի հետևյալ սահմանումը. ***իրավական ռեժիմը նորմատիվ իրավական ակտով սահմանված և պետության կողմից ապահովվող հասարակական հարաբերությունների կոնկրետ ոլորտների իրավական կարգավորման եղանակ է, որը ժամանակի ու տարածության սահմաններում ներկայանում է իրավական միջոցների համալիրով, որոնք ստեղծում են բարեհարմարության կամ անբարեհարմարության կոնկրետ աստիճան՝ իրավունքի առանձին սուբյեկտների օրինական շահերի բավարարման համար և նպատակ ունի պետությունում ու հասարակությունում պահպանել իրավակարգը:***

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Исаев И.А. Нормативность и авторитарность. Пересечения идей. М., 2014.
2. Матузов Н.И. Правовая система и личность. Саратов, 1986.
3. Петров А.А., Шафиров В.М. Предметная иерархия нормативных правовых актов. М., 2014.
4. Скурко Е.В. Принципы права. М., 2008.
5. Терещенко Л.К. Правовой режим информации: автореф. дис. ...докт. юрид. наук. М., 2011.
6. Шамсурова Э.Ф. Правовые режимы(теоретический аспект): Дисс..канд.юрид. наук.Екатеренбург, 2001.
7. Яковлев А.М. Социальная структура общества и права. М., 2015.

ПОНЯТИЕ И ОСОБЕННОСТИ ПРАВОВОГО РЕЖИМА

ЕГОР КАРАПЕТЯН

Начальник службы «Дорожная полиция» Полиции Республики Армения, полковник полиции, соискатель Института философии, социологии и права Национальной академии наук РА

Статья посвящена одной из актуальных проблем современной юридической литературы – раскрытию понятия и характерных черт правового режима. В статье автор представляет разные мнения правоведов о понятии и особенностях правового режима, отраженные в юридической литературе. В рамках обсуждаемой темы, подчеркивается сходства и отличия терминов «правовой режим» и «правовое положение». Более того, автор также представляет взаимосвязь терминов «правовой режим» и «правопорядок».

THE CONCEPT AND FEATURES OF LEGAL REGIME

YEGOR KARAPETYAN

Head of the Traffic Police, Police Colonel Institute of Philosophy, Sociology and Law of the National Academy of Sciences of RA, student PHD

The article is devoted to one of actual problems of modern legal literature – the disclosure of the concept and characteristics of the legal regime. In the article, the author presents various opinions of legists which are about the concept and features of legal regime in legal literature. In the framework of the topic, the author highlights the similarities and differences between the terms «legal regime» and «legal status». Moreover, the author presents the relationship of the terms «legal regime» and «legal order».